

ferencesek és a szentföld és Radványi Kálmán: A szentföld az irodalomban c. tanulmányait. Szívesen találkoztunk volna Balanyi György nevével is, aki a ferences történetnek nálunk legkiválóbb ismerője és írója. A hitéleti vonatkozású cikkek közül részint formai szépségükkel, részint pedig finom elmélyedésükkel tűnnek ki: Prohászka Ottokár, Zadravetz István, Tóth Kálmán és Oslay Oswald írásai. Igen bő és változatos a szépirodalmi rész, melyet mind mai írók képviselnek. E részben nem ártott volna, hogy ha régebbi irodalmunk idevonatkozó egy-két költője is szerepelt volna. De azok a költemények, vallásos elmélkedések, elbeszélések, melyeket itt Tormay Ceciltől, Pálffy Erzsébettől, Sík Sándortól, Harsányi Lajostól, Környey Paulától, Lendvai Istvántól, Tóth Tihamértól, Madarász Istvántól és másoktól találunk, újabb vallásos tárgyú irodalmunknak értékes ékességeit alkotják.

Zadravetz István kegyeletének és lelkesedésének gondolatát méltóan szolgálja ez a valóban nemes munka. Megérdemel minden sikert. rs.

Fekete Lajos: Tengerzúgás. (Versek. A vajdasági könyvbarátok támogatásával kiadta a szerző. Budapest.) Legelterjedtebb lexikonunk, öt éve kiadott pótkötetében már a leszakadt magyar részek irodalmán is végigtekintve, miután Észak és Kelet jobb lírikusait névszerint is elszámlálta, kurta és kemény ítéleten végzi: «A Délvidék lírája jelentéktelen». Az is volt valóban: néhány bátortalan hang, jellegzetesebb színek és ízek nélkül. De nemsokára onnan is magára vonta a figyelmet egy név, egy újvidéki, keményszavú «harmincéves» költő, Fekete Lajosé, kinek *Szent Grimasz* című könyvét rovatunkban is megbecsülő kritika fogadta. Azóta a szerző itt él a fővárosban s a jobb folyóiratokban nevével rendre talál-

kozhattunk. Újabb terméséből most megint kibocsátott egy nyolcvés kötetre valót, valamivel többet, semhogy a gyűjtemény színvonala e kissé kritikátlan áradásnak némi kárát ne vellaná. Sok itt az olyan vers, melyben a témával szemben vállalt kötelezettség béklyói és erősen közhelyszerű szabadvers-sallangok mellett igazi költőre csak egy-egy «kapásból» megrögzített kép, a szemléletnek pillanatra megvillanó ereje mutat, noha az is nagy szó, hogy ily «árulkodó» fordulat vagy legalább sor azért majd mindenikben akad. *A zuhanó követ* látjuk is, nemcsak olvassuk róla, hogy: «mielőtt a lejtőnek indult, kicsit megsédült tántorogva», vagy a téli képet, mikor «a sás kardjai szabdalják a szelet». A nagyvárosról, hol keserű «nomád»-ként járja «a maga dühének pusztaságát» s egy új athéni Timon indulatával panaszolja, «hogy valaha is emberrel szólt»: alig van olyan közölnivalója, mely a városirtózat és -megvetés eddigi lírai élmény- és kifejezőkészletén felülemelkednék. E részben esik legkönnyebben irodalmi minták (már-már receptek) prédájául, a *Hiába kémlelek eget* vagy az *Egy nomád él Budapesten* komponátlan árján Mécs László-utánrezgések ringatóznak s Mécsnek is éppen legdagályosabb, kirakatrendező-ihletű mesterkedései («nekem ingyen-fény kellene, Isten-lámpásból holdvilág, nekem isten-fény kellene, a naphól jó ingyen-meleg. Meleg ingyen-csók kellene, a lánytól ingyen-szerelem, madártól ingyen-muzsika»... vagy: «pendelyes asszonyt rabolok, aki nem jár kombinéba»), másutt Szabó Lőrinc forradalmi — művészileg leggyengébb — korszakának frazeológiája kísért: *Szent irtózáttal köszöntelek, város* (Szabó Lőrinc: *Átkozd meg a várost és menekülj*): «— — — fogjatos le, mert kiabálok! — mondja ebben, de az ilyen két-felkiáltójeles kiabálás Feketének nem az igazi

hangja, ilyenkor a szuggesztivitása megdermed, szavai a verslényeket mintegy túlkibálják. De valóban költői frisseségű, mindent jobbára mozgásban, eleven aktivitásban látó képzelete azért néha ebben a környezetben is hirtelen kigyúl: «a rossz-szemű város párás vaksiságát a villanylámpák millióinak fényével hazudja le», — ebben szinte fiziológiailag él a szemlélet, akárcsak, mikor a *Budai hegyekben* észreveszi, amint «vörös korbáccsal az alkonyat úz egy szekeres budai svábót». Ezt a képét azután a nyílt szem és érzékeny fül együttes művészi munkája építi tovább:

A saroglyában ül egy kisgyerek;
a köves úton a rossz koci rázza,
szemét dörgöli, árván pityereg
és sírását a dögös cifrázza.

A prózaverset nyilván Fekete is a ma oly kelendő «őszinteség» és «egyszerűség» köntösének ítéli, lenézvén a «szép rím»-et, «a bűvös mesterkedés minden cicomáját». Csakhogy — maga is épp elég példáját adja — a nagyhangúságot a szabadvers is igen jól megbírja, ha ugyan egyenest rá nem csábít arra. Ha a szél «asszonyok szét-tépett, véres szívével lohol» vagy «orkán tépdési a néha-szavak gyolcsát», örömmel gondolok rá, hogy ez «örjögő» szél loholása Feketénél szemlátomást alábbhagy s hogy az ily testetlen szavai — megelőző kötetéhez viszonyítva is — mindinkább valóban csak «néha-szavak».

Induló költőknek egyszerűsödést szoktunk ajánlani s ezt Feketének is bizvást lelkére köthetjük. Csak ne vágjon neki programmal, mert most még *bejelentett* egyszerűségei szinte menetrendszerűen bombasztokhoz vezetnek. De már kegyetlenül számunkérő pacifizmusának lázadt énekével, a *Keserű az aratók dalá*-val, a szófukar tárgyilagosság szívbemarkoló erejéből is biztató leckét ad:

Háború volt. Elmult.
Aztán vetettek újból és arattak,
akik megmaradtak.
Kinek lába nem volt,
betoldotta fával,
a multat eltemette,
birokra kelt a földdel
és ment tovább a mával.

Minden üres «cicomá»-nak bátor elvetését, téma-kidolgozás helyett a vers benső szervességét és célbafutó biztosságát, a kifejezésnek néha a pusztá konstatálásig egyszerű s épp ezzel megkapó módját egyelőre különben is jobbára csak «vidéki» és multakat élesztő, inkább hangulat- mint élményemlékeket idéző költeményei mutatják. «Az agyagos burgonyaföld végén, gaztalan tisztáson a giliszta húzása cikázik a sárban» vagy: «egy leszédült vérvörös almában a hangyák ki-bejárnak», — az effélékre illik rá tökéletesen, amit legutóbb Babits a pusztán leíró, még csak nem is kombináló művésztől mondott: «egy szót sem kell hozzátennie a valóhoz és az alak mégis más lesz és több, mint a valóság». Itt érezni, hogy a rajz lélek mélyén élő *belső* képet követ s azt is, hogy költőnk mily gazdag ilyen belső képekben.

Leggazdagabb a bácskai s még inkább a művészi termőtalajának ősrétegét szolgáltató szilágysági, Krasznamenti környezetbe fogódzó darabjaiban. Az ottani kerteknek, ősöknek, embereknek lélekben bizalmasa, fantáziájával újjátámasztója, megzendítésében akárhányszor már szuverénje. Ahogy az *Őszi őrszem* című szép költeményét intonálja, az könyvének is, újabb líránkak is méltó büszkesége:

... A szél elszaladt tanuért.
Testamentumát a haldokló nyár
Most mondja tollba.

Abban a ciklusban, honnan ezt idé-

zem, különben a *Békák nyáresti balladája* meg a parányiságában is szinte monumentális ízű *Csak vers* is Feketének mai legjobb színvonalát jelzi; s még inkább a *Mult esztendők sikátorán* ciklusnak szinte egésze s abban is főleg a *Szilágy* című héttételes kompozíció. Ez valóban *kompozíció*, noha darabjai jóformán csak az emlékezés szeszélyesen elkalandozó fonálán követik egymást. De erős, eredendő egységet teremt köztük az emlékezés plasztikussága, a hangnak minden mesterkélt kaptató nélkül is telin zengő emelkedettsége s az érzésnek bármiféle olcsó szentimentalizmus híján lévő gyöngédsége. Amit Fekete egész verseskönyvére még alig, annak erre a biztatóan kimagasló szakaszára jó lélekkel el lehet mondani: a nemzedékbeli lírikusok legjobbjainak is java-termésével fölérő. *Rédey Tivadar.*

Niamessyné Manasz Margit: Vilámlík messziről . . . Budapest. Singer Wolfner. Naplófeljegyzések. «1914 június 29.—1920 július 21.» Ami a két dátum között van, az átélt, át-szenvedett valóság; egy darab lüktető, eleven élet. Az író nő egyéni és mindnyájunk élete, a felvirágozott katonavonatok, győzelmi mámorok és a pokoli szenvedések idejéből. Nő írta a háborúról, az itthoni frontról: anyák, hitvesek, gyermekek frontjáról. Asszony, akinek átéléseit a papíron is élővé varázsolja írói készsége, vonzó, közvetlen stílusa, melyet a kínálkozó alkalmak sem csábítanak teátrális pózokra, mesterkélt beállításra. Egyszerű és őszinte s ebben is rejlik erős szuggesztív hatása. Kevés szóval is kifejezőn, megéreztetően úgy ír le mindent, ahogy megtörtént, amíg a két nevezetes dátum közötti időben Temesvárott, a «Labestation»-on az idegei kimerüléséig dolgozott. Pihent egy kicsit és folytatta ott, ahol elhagyta . . . A dolgok pedig mentek a maguk útján és a gondtalan, féltett, boldog asszony-

ból tragikus hősnő, a fia életéért reszkető, büszkén szenvedő anya lett.

Amíg éveken át teljesítette őrhelyén a mindig nehezebbé váló kötelességeket, ápolta, vigasztalta száz meg száz anya gyermekét, kötözte borzalmas sebeiket, a szíve mélyén hálát adott Teremtőjének, hogy *Mackó* fia még gyermek. És egy napon a kis cserkészfiú — az ő alig 17 esztendejével — a halálos ítélet árnyékában legendás hős lesz. Román vesszőcsapások alatt egyetlen szóval sem árulja el gyermektársait, akikkel a megszállók ellen szövetkezett. Nincs háborús regény, mely ennél az írásnál érdekesebb lenne. Olyan részletei vannak, hogy nem felejtheti el, aki egyszer olvasta. Az első lelkesedéstől, a menekülés kínjáig, minden benne él e könyvben.

A Mária-szobor rácsát vadul rázó paraszt anya kitörésében, ezer és ezer anya fájdalommal sikolt; a haldokló kis katona lázas szemében és halkuló szavaiban, minden elmúlásra ítélt fiatal élet — talán ki sem mondott — könyörgése reszket: «Ne engedjen meghalni, május van és tizenkilencéves vagyok».

Ennél közvetlenebb szavakkal nem égetheti be az író, a sorstragédiát olvasója lelkébe és a sok igaz történetnél megrázóbb, megragadóbb elgondolásokat nem találhat regényíró fantázia sem.

Az átélésen és a nem mindennapi írói tehetségen kívül ennek a könyvnek megírásához asszonyszem és anyaszív kellett. És kellett ez a könyv, mert nélküle, — minden világsikert aratott háborús regény dacára — csonka volna a háborús irodalom.

Hiányoznék belőle az anyák, az asszonyok frontja. Az író nő első, a világirodalomban is, aki ezt a hiányt pótolta. Azt írja egy helyen: «*A háború, az anyai szívek véres harca, minden golyó az ő szívüket találja.*» A könyvét *egyetlen fia emlékének ajánlotta.* Neve eddig ismeretlen volt az iroda-